

811.163.41'367.335.2

811.163.41'276.6:34"18"

<https://doi.org/10.18485/kij.2025.72.2.5>

ЈЕЛЕНА ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

Оригинални научни рад
Примљен: 27. 5. 2025.
Прихваћен: 29. 10. 2025.

МЕСНЕ РЕЧЕНИЦЕ У АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВНОМ СТИЛУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА 19. ВЕКА**

Тема рада су месне клаузе у административно-правном стилу српскога језика у 19. веку. Као корпус коришћени су текстови устава донетих у току 19. века, као и законски текстови из *Зборника закона, уредби и уредбених указа* (1840, 1845). Месне реченице, због нерференцијалности административно-правног стила, у њему нису честе. Уводе се заменичким прилозима *где, куда и откуда/отуда*. Највише је примера уведених заменичким прилогом *где*, изразито семантички неспецификованом у предстандардном периоду. Месне реченице у корпусу правног стила служе за кодирање информације важне са аспекта правног кодирања. Обично изражавају апстрактно месно значење, ређе конкретно. Показују интерференцију са релативним, објаснидбеним, циљним и условним реченицама.

Кључне речи: српски језик, 19. век, административно-правни стил, зависносложене реченице, месне реченице.

1. Увод

Месна, просторна или спацијална клауза користи се „кад место на коме се остварује ситуација означена предикатом неке клаузе није познато” (Кликовац 2011: 48). Према Сњежани Кордић (1995: 231–232), све месне клаузе пред-

---

* jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs, jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com

** Истраживање спроведено у раду финансираном од Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада **истраживача** на акредитованим високошколским установама у 2025. години број: 451-03-136/2025-03/ 200198.).

Рад представља нешто измењено поглавље докторске дисертације аутора, *Зависносложена реченица у административно-правном стилу српскога језика XIX* (ментор проф. др Милош Ковачевић), одбрањене 3. октобра 2023. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу пред комисијом у саставу: проф. др Александар Милановић (председник), проф. др Владимир Поломац (члан) и проф. др Јелена Петковић (члан).

стављају дубинске релативне реченице, па ауторка разликује слободне месне реченице, месне реченице с форицим антецедентом и месне реченице са супстантивним антецедентом. Душка Кликовац (2011: 65) месне реченице сагледава на основу семантичког критеријума и функционалног критеријума, на основу кога разликује слободне и односне месне реченице. Предраг Пипер истиче да спацијалне реченице „имају велики транспозицијски потенцијал” (Пипер и др. 2018: 381). Просторно значење може бити база за развој скоро свих других значења (Пипер и др. 2018: 381).

Месне реченице обично се уводе заменичким прилогом у функцији везника, који је носилац субординације, али има и улогу адвербијалне одредбе или допуне у структури зависне реченице (Кликовац 2011: 48). Месно значење може бити исказано директно (без корелатива) или посредно (преко корелатива). Корелатив и заменички прилог у улози везника могу бити у контактної или у дистантној позицији (Пипер и др. 2018: 369–374; Силић, Прањковић 2007: 335, 369).

У средњем веку месна реченица јесте „периферно синтаксичко средство за исказивање простора” (Павловић 2009: 142). Месне реченице у новинарском стилу XIX века најчешће се користе са везничким прилогом *гди*. Месне реченице са везником *куд* потврђене су с мањим бројем примера (Милановић 1998: 125–126). У досадашњим проучавањима административно-правног стила 19. века Милош Луковић забележио је семантичку неиздиференцираност везника *где*, који се, поред тога што се јавља у месним реченицама, користи и у временским и у условним реченицама (Луковић 1994: 100–101). Семантичка неспецификованост и интерференција са условним значењем потврђена је и у најновијим истраживањима административно-правног стила (Павловић Јовановић 2024).

Циљ рада јесте испитивање статуса месних реченица у административно-правном стилу српског језика 19. века. Као корпус коришћени су уставни донети у току 19. века (1835, 1838, 1869, 1888, 1901), као и законодавно-правни текстови штампани у *Зборницима закона, уредби и уредбених указа за Кнежевину Србију* (1840, 1845). Приликом анализе коришћена је комбинација синтаксичко-семантичке, функционалностилске и историјскојезичке методе, у комбинацији са методом теорије права (о методолошким аспектима анализе зависносложених реченица више у Павловић 2018). У анализи је коришћен и трансформационо-интерпретативни тест.

2. Анализа

У корпусу има мало месних реченица, јер се тежи генерализацији, а не референцијалности. Доминирају примери са месним апстрактним значењем. Месне реченице јављају се само у 1,74% примера и представљају периферни тип адвербијалних реченица у корпусу. Пронађене су месне реченице уведене везницима *где/гди* (68,18%), *куда* (26,62%) и *откуда/отуда* (5,84%).

2.1. Месне реченице уведене везником *где/гди*

Примери клауза са конкретним месним значењем нису бројни. Предикат је обично презент глагола *бити*, пошто се ради или о констатацији чињеница или опису стања које је исто за све ситуације. Овај тип реченица среће се у постпозицији и у интерпозицији. Интерпозиција се јавља зато што се глагол поставља на крају реченице. Користе се без корелатива или са корелативом *онде*, који може бити у контактном или у дистактном положају у односу на зависну реченицу:

(А) без корелатива:

Дужь цѣле граничне линіе одь утока Дрине до утока Тимока, валя да се направе карауле, за главне и мале страже; одь Тимока и Дрине ређе, а одь суве границе честѣе, особито, **гдѣ су мѣста за пролазакъ лака** (Устројеније V 1839/40: 63); Касапинь, кои не буде имао задоста мяса на касапнициь, или кои бы са свимь мршаву и, **гди паше има**, добро неуговну стоку крчміо (...) (Указ 1. (Пр.) 1839/1840: 223);

(Б) корелатив *онде* – *где*:

Жива, безь разлике свакогь рода, стока, само се *ондѣ* на састанку пропушта, **гдѣ има текуће воде, гдѣ бы се најпре стока добро окупати и очистити могла** (Устројеније XXIII: 164); Касапи дужни су клати не само здраву, но *ондѣ* **гдѣ имь є паша дана свагда угосну стоку** (...) (Указ 1. (Пр.) 1839/1840: 223).

У примеру *жива, безь разлике свакогь рода, стока, само се ондѣ на састанку пропушта, гдѣ има текуће воде, гдѣ бы се најпре стока добро окупати и очистити могла* налазе се две напоредно употребљене месне клаузе уведене везником *где* у постпозицији. Месне клаузе су у дистактном положају у односу на катафорски употребљен корелативни прилог *онде*, пошто је у надређеној реченици глагол у финалном положају. Корелатив се користи да би се боље структурирала компликована реченица. У месној клаузи у функцији предиката налази се потенцијал. Клауза је у постпозицији, што указује на месно-циљну интерференцију. Месно-циљну интерференцију показује могућа замена циљном реченицом уведеном везником *да* (*стока се пропушта где има стајаће воде да би се могла најпре добро очистити*).

У примеру *надгледати, да се по цѣломь карантину, особито гдѣ вуна и памукъ у своимь врећама стои, чистоћа држи* (...) статички глагол *стојати*, близак егзистенцијалном глаголу *имати*, користи се као предикат у интерполираној месној реченици. Овде се ради о значењу додатног појашњења, што је експлицитно наглашено партикулом *особито* (*надгледати, да се по цѣломь карантину, особито гдѣ вуна и памукъ у своимь врећама стои, чистоћа држи*): Амбарџія или Магазинарь, Осмотрителя помоћникъ, дужань є: 3. Надгледати, да се по цѣломь карантину, **особито гдѣ вуна и памукъ у своимь врећама стои**, чистоћа држи, па за то и свакиј подозрителный одметаць, кои онуда види и нађе, на ватру бацы (Уредба (29) 1841/45: 60).

У примерима који следе употребљава се и катафорски заменички прилог *тамо*. Зависна реченица додатно спецификује какав треба да буде услов, тако

постављен да се може применити на сваку ситуацију понаособ (шта је најзгодније и најпотребније зависи од случаја до случаја). Овако уведена месна клауза подсећа на објаснидбене реченице (Ковачевић 1998: 58–79). У другом примеру ради се о једноставном месном значењу, при чему је месна клауза у постпозицији:

Ако би ти старешине нашли, да се на комъ мѣсту између караула люди преко границе провлачити могу, то ће нѣма у таковомъ случаю быти дужность, да *тамо, гдѣ є најзгоднѣи и најпотребнѣи*, страже умложе, како бы се тако онакѣи прелазакъ предупредѣи (...) (Правила (30) 1841/45: 130); Тако ће исто и погранична Началничества пасоше издавати онѣмъ лицама, коя потребу имаю на другогъ комъ краю за границу одпутовати, а не *тамо гдѣ є она налазе* (Уредба (36) 1841/45: 146).

Предикат у месној клаузи може бити и у футуру другом. У првом примеру реченица се налази у препозицији и јавља се корелатив *онди*. Месна клауза се ставља у препозицију да би се истакао услов у примарној хипотези. Уместо очекиваног *ако*, користи се *гди*, јер се кодификује ситуација која је очекивана и која се већ догађа. Ради се о конкретном месту:

Гди пакъ већи панађури буду, *онди* може на предложение Коммиссара, Окружно Началничество неко число Гарнизонне войске одъ Командира нѣногъ поискати (...) (Уредба X 1839/40: 90).

Уз супстантив везнички прилог *гди* има улогу релативизатора. Ради се о релативној реченици са месном семантиком, којом се кодира информација битна са становишта правне норме. По правилу, овакве реченице су рестриктивне, јер референцијалност није одлика правног стила. У датом примеру, уз именицу *место* налази се анафорски употребљена демонстративна заменица. Релативна месна реченица може се изоставити. Међутим, то би имало последице на семантичком плану, односно неће бити јасно о ком се месту заправо ради (*да настоји, да у они мести, роба и остали дућански еспапи одвојени буду*). Елидирањем месне реченице законски пропис могао би се односити на било које место. Супстантив је детерминисан демонстративном заменицом, која катафорички упућује на претходни контекст:

Да настои, да у *оны мѣсты*, **гди се поредъ живе стоке и све остало продавати сме**, роба и остали дућански еспапи оддвоенни буду одъ продаваца овоземны производа (...) (Уредба X 1839/40: 90).

У једном примеру месна реченица је у интерпозицији и ослања на корелатив (*и*) *то*:

Сва дѣла своя оправлятъ ће Примирителный Судъ само изводно и устенно, немораюћи никаковы Акта или Протоколла на тай конаць заводити; но слободно ће быти **и то, гди бы у Примирителномъ Суду или у селу нашао се писмень човекъ**, знания ради чинити (Привремено устројеније 10. (Пр.) 1839/40: 240).

Појава корелатива условљена је разуђеним вишеструкосложеним реченичним комплексом. Спој *и то* има интензификаторску и катафорску улогу. Цела реченица кодира изузетак од правила (дозвољено је, под одређеним условима,

радити оно што не допушта примарна хипотеза). Анакатафорски употребљен корелатив *то* у надређеној реченици заступа улогу зависне реченице. Демонстративна заменица анафорски упућује на реченицу у првом чланку периода. Међутим, не упућује директно на њу, већ на њену импликацију (*не мора се чланак водити, али може*). Корелатив *то* катафорски упућује на реченицу која следи, јер се изузетак (*вођење протокола*) дозвољава само ако постоје писмени људи у селу. Месна реченица може се изоставити (*но слободно ће бити и то знања ради чинити*). У том случају, изостаје важна информација са гледишта правне норме (*дозвољено је када у суду постоји писмени човек*). Овако компликовано кодирање, уметање и упућивање на имплицирани, а не на експлицитни садржај, чине правну норму тешко читљивом и готово неразумљивом.

У предстандардном периоду пронађен је један пример апстрактне месне клаузе, при чему се месна клауза ослања на редуплицирани универзални квантификатор. Редуплициран израз *свагда и свагда* има емфатичку улогу. Може се тумачити и у универзалном значењу увек и заувек, а може се тумачити и као парцијалноконцесивни израз (*где год / увек кад старији началник или старешина присуствује, ту се дешава X*). Реченица има структуру једноставне правне норме у форми: примерна хипотеза + дужност. Прва клауза је као фокус издвојена у препозицију. У надређеној реченици јавља се корелатив *ту*. Када би се изоставио корелатив, реченица би морала да се преформулише: *где старији началник или старешина присуствује и уређује, млађи старешина власт губи*. Ради се о апстрактном значењу места, а прилог *гди* приближава се општезависном семантички неодређеном субординатору:

За то свагда и свагда, гди старіи Началникъ или Старѣшина, подькоимъ именовъ у воевной служби разумѣва се свакій одъ Ефрайтора до Полководца, присутствує и уређує, ту се свио млађи Старѣшина власть губи (Закон XXI 1839/40: 135).

Код реченица уведених везником *где/гди* обична је употреба корелатива који у главној клаузи имају улогу фокуса реченичног члана, улогу редупликације значења зависне клаузе у главној, улогу семантичког верификатора значења и улогу у структури реченице, што је нарочито изражено у препозицији:

(А) Препозиција:

(а1) Корелатив *онда/онди*:

Гди пакъ већи панађури буду, онди може на предложение Коммиссара, Окружно Началничество неко число Гарнизонне войске одъ Командира нѣногъ поискати (...) (Уредба X 1839/40: 90); Гдѣ аптека има, онде исте подлеже визитаци Фізікуса (...) (Настављенија XIV1839/40: 110).

(а2) Корелатив *то*:

Гдѣ бы нужда была листнике сѣћи, то да се допусти (Уредба XII 1839/40: 103);

(а3) Без корелатива:

Кодь одрастны, гди є кожа врло сува, тврда, дакле безчувствевна, добро є каламљѣ-ня место найпре съ млакомь водомь опрати и натрти дати (Правила VII 1839/40: 76).

(Б) Постпозиција (без корелатива):

Дванаестогь дана начинѣ меурь изь средине ће се сушити, у средини модрити, гдѣ се **танка кора увати** (Правила VII 1839/40: 74); Дужь цѣле граничне линіе одь утока Дрине до утока Тимока, валя да се направе карауле, за главне и мале страже; одь Тимока и Дрине ређе, а одь суве границе честѣе, особито, **гдѣ су мѣста за пролазакъ лака** (Устројеније V 1839/40: 63).

Везник *где* јавља се и са партикулом *год* и тако се формира парцијално-концесивни сложени везник *где год* (Ђуркин 2018: 41; 337–341). Партикула *год* уноси значење „неограниченог избора места или правца о којем је реч” (Пипер и др. 2018: 367). Њом се остварује хабитуално значење (Ђуркин 2018: 337; Пипер и др. 2018б: 367). Овај везник може бити разбијен употребом глаголске или заменичке енклитике (Ђуркин 2018: 340), што је чест случај у XIX веку:

И гдѣ є годь могуће, да буду на текућој води (Устројеније XXIII: 165); Да бы се та погранична линія и мањимь числомь людій и поузданіе могла надгледати и чувати, валя се за њо, **гдѣ се годь може**, ползовати и врлетима, непрооднымь планинама, теснацыма, рѣкама, потоцыма, барама и блатама (Правила (30) 1841/45: 121–122).

У наведеним примерима месно значење је само условно, пошто је везник *где* изразито семантички неспецификован, па показује интерференцију са условним и временским значењем. Управна реченица је у форми *да* + императив, што је типична форма заповести у предстандардном периоду. Јавља се фразеологизирани израз *где је год (то) могуће*. Месна реченица може се заменити условном реченицом са везником *ако* или временском реченицом са везником *кад* (*ако је то могуће / кад је то могуће*). Међутим, дошло би до промене у значењу, пошто се кодира одредба која се односи на конкретан простор. Овај сложени везник парцијалноконцесивне семантике јавља се и у стандардном периоду:

Где год овај Устав предвиђа да се што законом уреди, закони се о томе морају донети у првој четворогодишњој периоди Народног Представништва (Устав 1901: 35).

У наведеном примеру ради се о апстрактном значењу места. Управну клаузу карактерише јака модалност (Јанићијевић 2015: 131–139), лексикализована глаголом *морати*, који указује на то да се уставне одредбе морају безусловно поштовати. Могућа је замена прилошким изразом *у случају*, праћеним релативном реченицом, а могућа је и замена временским парцијалноконцесивним везником *кад год* (*у сваком случају који овај устав предвиђа да се што законом уреди / кад год овај устав предвиђа да се што законом уреди*).

2.2. Месне реченице са везником *куда*

Значење правца изражено је заменичким прилогом у везничкој улози *куда*. Ове реченице настале су „преосмишљавањем јукстапонираног питања које се

везује за реченички обликовану рекцију на очекивани одговор” (Павловић 2009: 150). У старосрпској половноправној писмености скоро сваки пример прати ко-референт (корелатив) (Павловић 2009: 150).

У корпусу сви примери су без корелатива. Месна реченица налази се у постпозицији или у интерпозицији. У зависној реченици налази се несвршени, а ретко свршени презент, модални глагол или фразеологизирани израз *како му драго*. У главној реченици налази се несвршени презент, футур први, императивна конструкција, модални глагол и, ретко, свршени перфекат. Овај тип клауза је лексичко-семантички и функционално ограничен, јер се реферише на слање поште, писама и других докумената:

(А) Постпозиција:

Тако исто, као што е Правленіе централно Княжества дужно имати управленіе и стараніе о великими друмовима, **куда пролазе поште** (...) (Устав 1838: 8).

(Б) Интерпозиција:

Онај, коме е Експедиція повѣрена, старатѣ се, да сва дѣла за времена, **куда надлеже**, отправляюсе незадржано (Устројеније II 1839/40: 27); (...) носе ли каква подѣ печатомѣ писма, и желе ли, да се она, пошто се очисте, далѣ, **куда гласе** (...) (Уредба (29) 1841/45: 64); Како се дакле путници у такво здраво и са свимъ безопасно време у испытательный протоколѣ како валя упишу и њине ствари развиде и попишу, могу они, ако желе, одма, или пошто имѣ сенапоменуѣ ствари очисте, преко границе у ову страну, **кудѣ су наумили**, ићи (Уредба (29) 1841/45: 65); (...) а писма, свако избушивши, као и преѣшашна доволно окадити, непропустивши по томе опетѣ ий у пакете, као што су донешена была, завити и одма, **кудѣ валя**, оправити (Уредба (29) 1841/45: 98–99); Чиновници, кои бы заграничне пасоше потребовали, дужни су, да таковий получе, Началничеству или Управителству писменно дозволенѣ одѣ предпоставлѣне имѣ Власти показати, да они могу у онај край, **кудѣ су намѣрени**, за границу, па и на колико време отићи и тамо се бавити (Уредба (36) 1841/45: 143–144); (...) и тако далѣ, шилляло се писмо **куда му драго** у внутренности. (Уредба (70) 1843/45: 248).

Неке реченице лексикализују административне радње, чиме се кодира информација важна с нормативноправног гледишта. У примерима са фразеологизованом конструкцијом *куда надлежи* субјекат је елидиран, пошто се подразумева из надређене реченице. Конструкција *куда надлежи* функционише као уметути израз, близак уметним клаузама. Од управног глагола може бити одвојен и другим реченичним члановима, на пример објектима. Овај израз може бити и у препозицији и у постпозицији у односу на управни глагол. У препозицији се користи када се глагол поставља на крај реченице, што је одлика синтаксе језика XIX века. У функцији предиката могу бити и модални изрази (*мора, ваља*), који служе да укажу на додатан опрез приликом слања писма. Изрази као *куда гласе, куда надлеже, куда треба, куда ваља* илуструју редувантност и експлицитност правног стила. Зависне клаузе *куд су наумили / куд су намерили* наглашавају да се правним субјектима даје слобода кретања. У употреби фразеологизираног израза *куд му драго* примећује се утицај народног језика.

Месне реченице са заменичким прилогом *куда* и несвршеним глаголом *принадлежити* показују интерференцију са објаснидбеним значењем (Ковачевић

1998: 58–79). Ова реченица налази се у постпозицији или интерпозицији. Са аспекта нормативноправног кода, њима се истиче један од хипонима хиперонима у главној реченици (*предрачун који је законским путем одобрен хипероним – ови рачуни хипоним; обделавање шума и руда као хипероним – предлагање, извршење и надзирање свега што шумарству и рудокопањима по својој општинности принадежи као хипоним, учење определене науке као хипероним – вјероученије као хипоним*). Друга реченица користи се да би се постигло прецизно изражавање у правном стилу, тј. из потребе да се прецизно дефинише шта се подразумева под одређеним правним термином. Исти глагол (*принадежити*) користи се и у надређеној и у подређеној реченици:

(А) Постпозиција:

У струку главне обштенародне Касе или Казначейства принадежат'ће: Издатке уредно чинити по учинљному предрачуну законнымъ путемъ и начиномъ одобреннымъ, **куда принадежи** исплаћиванъ и оны рачуна (...) (Устројеније IV 1839/40: 46); У Оддѣленіе промышленности принадежи: д) Старати се о обдѣланю шума' и руда; **куда принадежи предлагањ, извршиванъ и надзыранъ** свега онога, што къ шумарству и рудокопняма по свой обштрности својој принадежи (...) (Устројеније IV 1839/40: 47–48);

(Б) Интерпозиција:

Све за ученъ определене науке, **куда и вѣроученіе принадежи**, ако о овомъ не бы се гди по потреби друго расположење учинило, прописно предавати (Устројеније (82) 1844/45: 323).

У наведеним примерима ради се о фразеологизираним изразу карактеристичном за административни стил предвуковског периода, којим се кодира информација битна са становишта нормативноправног кода. Ова реченица је блиска односној реченици, јер се налази у присупстантивној позицији. Блиска је и објаснидбеним клаузама пошто прецизира значење главне реченице, односно наводи шта спада у струку славне општенародне касе и шта све спада у задатак чувања шума и руда. У следећем примеру налазимо фразеологизирани израз, у коме се субјекат налази иза глагола, што одступа од типичног устројства реченице у предстандардном периоду:

У струку главне обштенародне Касе или Казначейства принадежат'ће: Издатке уредно чинити по учинљному предрачуну законнымъ путемъ и начиномъ одобреннымъ, **куда принадежи исплаћиванъ и оны рачуна** (...) (Устројеније IV 1839/40: 46).

Ради се о метафори ЗАКОНСКИ ТЕКСТ ЈЕ ПРОСТОР (Јанићијевић 2015: 77–80, 85–87). На граници месног значења и значења правца налази се следећи пример:

Но да бы се сва граница и лакше и болѣ могла чувати, нужно е, да се линіомъ, особито **куда довольны природны средства нема** (...) Правила (30) 1841/45: 122).

Заменички прилог *куда* користи се уместо прилога *где*, зато што инхерентна лексичка семантика лексеме линија означава простирање (чак и динамично кретање) дуж одређене путање, иако се, заправо, ради о статичном значењу (средстава има или нема, тј. она постоје или не постоје).

У једном примеру заменички прилог *куда* има значење парцијалноконцесивног везника *било куда / ма куда*. Парцијалноконцесивно значење учитава се из контекста:

Осим овога ослобођена є одь наплаћиваня таксе корреспонденція и оны поєдини лица, коя бы по дѣлу званіиномъ, куда изаслана была [ма куда / било куда изаслана была] (...) (Устројеније (69) 1843/45: 242).

Месна реченица са значењем директивности ретко се користи ван фразеологираних израза. У првој реченици налази се футур други, са глаголом *бити* на крају реченице. У другој реченици налази се безлични пасивни предикат, а реченица се наслања на катафорски употребљен заменички прилог *тамо* у контактном положају са месном реченицом:

Заклетву своју свакој свето да храни, за своимъ барякомъ да иде, дужности войничке кодъ куће, у гарнизону, на путу, на кордону, и у остальмъ службама, **куда га заповѣсть старієга упугила буде** (...) (Извод закона XXII 1839/40: 157); Войници, коима бы роблѣ, отете артиллерійске ствари, оружје, амуниція, баряцы, коньи, магазини, военна касса, канцелларія, и тима подобна, да пропрате, предана была, у то дирнути да се не усуде, но тамо, **куда имъ є заповѣдено**, невредимо да предаду (...) (Извод закона XXII 1839/40: 159–160).

2.3. Месне реченице уведене заменичким прилозима *откуда/отуда*

Месно адлативно значење изражава се заменичким прилогом у везничкој служби *откуда/отуда* (Брабец и др. 1966: 204; Лалевић 1962: 225; Лукић 1920: 40; Пипер и др. 2018: 370–371; Стевановић 1969: 788–789). Овај везник јавља се у око шест посто примера. Запажа се месно-узрочна и месно-циљна интерференција. Сви пронађени примери су у постпозицији:

И знајући да то безъ довольны средства быти неможе, судили смо за благо Отечества, неке приходе Обштинама уступити, **одкуда бы свос обштинске потребе подмиривати, и обштеполезна потребна заведенія подизати могле** (Уредба XVII 1839/40: 119); (...) или иј другима на обработаніе дају, па **одтуда плодъ уживаю** (Предписаније (4) 1840/45: 3–4); За цѣло време службе даватѣ се войницима до Оберофицырскогъ чина по една ока леба на 1 данъ, и по 3 цванцька месечно у име ране, **одкуда ће месо, со' и проче себи за рану набавляти** и то ће имъ быти слободно онде куповати, где за себе свтиніє нају (Устројеније (1) 1845/47: 10).

У првом примеру реченица се налази у постпозицији, а управни предикат је у потенцијалу глагола *моћи*. Употреба потенцијала, постпозиција, логичко-семантички однос надређене и подређене предикације, као и чињеница да месна клауза носи информацију о мотивацији за доношење закона, чине први пример репрезентом месно-циљне интерференције. Прва реченица преузета је из жанра уредбе, који одликују циљне реченице. Могућа је супституција циљном реченицом (*судили смо за благо отечества, неке приходе обштинама уступити, да би своје обштинске потребе* (...)). Ова реченица могла би се тумачити и као месно-релативна, са дистактним антецедентом због постављања глагола у финални положај (*неке приходе уступити обштинама, откуда би* (...)). У другој речени-

ци месно-циљна интерференција контекстуално је условљена појавом реченице у постпозицији и логичко-семантичким односом реченица. Могућа је замена циљном реченицом са потенцијалом (*дају земљу другима да би одатле плодове уживали*). У последњем примеру у месној реченици налази се футур први. Постпозиција указује на могућност замене циљном реченицом, мада постоје разлике у значењу. Прилог *откуда* означава порекло средстава која ће се набављати, па је тежиште на извору, а не на постављеном циљу (*даваће им се три цванџика месечно, да би набавили месо, со и проче*).

Месно адлативно значење у корпусу показује и месно-узрочну интерференцију (Ковачевић 2012: 173–175). Указује на идеолошко кодирање, односно на разлоге доношења закона. Месна реченица је у интерпозицији. У зависној реченици јавља се слаб модални глагол *моћи* (Јанићијевић 2015: 131–139):

И они војници, кои бы у већемъ числу на подозрителнимъ мѣстима састанке чинили, и ту противу Правительства и законногъ порядка неприличне речи просипали, одъ куда се **незадовольство: и самый бунтъ породити може**, да се као бунтовници сматрао и строго казнићи да буду (Закон XXI 1839/40: 147–148).

Ова реченица илуструје одлично идеолошко кодирање, јер се законодавац трудио да предвиди све ситуације које би могле изазвати незадовољство код поданика.

Јављају се и примери са чистим месним адлативним значењем:

(А) постпозиција:

Началничество ће рачуне своје по доякошнѣоме обычаю свакогъ полгодія саставляти и сходно §. 18. Устрoснiя Главне Контроле Попечительству Финансiе заедно са оригинальнымъ Дневникомъ и свима къ томе принадлежѣимъ Документима пошляти, **одкуда ће се исти рачуни по учинѣномъ надлежномъ употребленiю Главной Контроли на прегледъ шляти** (Пропис (25) 1845/47: 72).

(Б) интерпозиција:

Што се тиче аманета, у иностране землѣ упућени, или **откуда овамо посланы**, съ њима ће се као и досадъ, т. е. Средствомъ комиссiонера поступати (...) (Уредба (70) 1843/45: 252–253).

3. Закључак

У раду смо се бавили статусом месних клауза у административно-правном стилу српскога језика у 19. веку. Као корпус су коришћени текстови устава донетих у току 19. века, као и текстови из *Зборника закона, уредби и уредбених указа* (1840, 1845). Месна детерминација није типична за административно-правни стил, те месне реченице чине мање од два посто примера у корпусу. Пронађене су месне клаузе уведене једнолексемским везницима *где*, *куда* и *откуда*. Највише има примера уведених везником *где*, који је изразито семантички неспецификован и контекстуално условљен. Најзаступљенији је у оквиру месно-условне интерференције (Павловић Јовановић 2024). Много је мање примера са чисто

месним значењем, а то се објашњава тиме што је административно-правни стил изразито нереференцијалан. Јавља се и сложени парцијалноконцесивни везник *где год* са хабитуалним значењем. Везник *куда* најчешће се употребљава у фразеологизираним и лексички ограниченим изразима. Најмање има конструкција са значењем адлативности уведених везницима *откуда/отуда*. Ови примери имају чисто месно значење, али се јављају и у месно-узрочној и месно-циљној интерференцији.

ИЗВОРИ

Устав 1835: Устав Књажевства Србије изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенској скупштини 1835 год., У Крагујевцу, У Књажеско-Србској Типографји, 1835.

Устав 1838: Уставъ Књажевства Србије (Султанскій Хатишерифъ истекшиј около половине Шевала 1254 (одъ 10/12 до 12/24 Декемврија 1838) содржавајућий Уставъ, дарованый Нѣговымъ Высочествомъ жителыма Нѣгове провинцие Србије, Моєму Везиру, Юсуфъ-Мухлисъ-Паши (да бы онъ быо прославлѣнъ!) и Князу Народа Србскогъ Милошу Обреновићу (да бы нѣговъ конаць быо щастливъ!), Београд, Књажеско српска књигопечатња, 1839.

Устав 1869: Устав Књажевства Србије проглашен на Петров-дан на Великој Народној Скупштини држаној у Крагујевцу о Духовима 1869, у Београду, у Државној штампарији, 1869.

Устав 1888: Устав Краљевине Србије проглашен 22 децембра 1888. год. на Великој Народној скупштини држаној у Београду месеца децембра 1888. год., у Београду, штампано у Краљевској српској државној штампарији, 1888.

Устав 1901: Устав Краљевине Србије, Државна штампарија Краљевине Србије: Београд, 1901.

ЛИТЕРАТУРА

Брабец и др. 1966: I. Brabec, M. Hraste, S. Živković, *Gramatika hratskosrpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Ђуркин 2018: В. Ђуркин, *Сложени зависни везници у српском језику (и њихова функционалностилска дистрибуција)*, Београд: Јасен.

Кликовац 2011: Д. Кликовац, О месним клаузама у српском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 40/3, 47–72.

Ковачевић 1998: М. Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд – Србиње: Рашка школа – Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.

Ковачевић 2012: М. Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Јасен: Београд.

Кордић 1995: S. Kordić, *Relativna rečenica*, Zagreb: Matica hrvatska.

Јанићијевић 2015: М. Јанићијевић, *Дискурс законских аката на српском и енглеском језику: развојно-упоредни приступ*, Београд: Јасен.

Лалевић 1962: М. С. Лалевић, *Синтакса српскохрватског књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике Народне Републике Србије.

Лукић 1920: Ј. Лукић, *Синтакса српског језика*, Београд: Књижара Геце Кона.

Луковић 1994: М. Луковић, *Развој српског правног стила, прилог историји језика и права у Србији*, Београд: Службени гласник.

Милановић 1998: А. Милановић, *Особине језика „Новина сербских” (1813–1822)*, необјављени магистарски рад, Београд: Филолошки факултет.

Павловић 2009: С. Павловић, *Старосрпска зависна реченица од XII до XV века*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Павловић 2018: Ј. Павловић, *Методолошки аспекти анализе зависносложених реченица у правним текстовима на српском језику (предстандардни период)*, у: К. Чькарова (ур.), *Словото – идеи, идеали, утопији, Сборник с доклади от Деведнадесетата национална конференција за студенти и докторанти*, Пловдив: Универзитетско издателство „Паисий Хилендарски”, 196–209.

Павловић Јовановић 2024: Ј. Павловић Јовановић, *Условне реченице са везником где у административно-правном стилу српског језика у 19. веку*, у: С. Гудурић, М. Стефановић, Ј. Држаић, *Језици и културе у времену и простору XI/2, тематски зборник*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Пипер и др. 2018: П. Пипер, М. Алановић, С. Павловић, И. Антонић, Д. Војводић, С. Танасић, Б. Марић, М. Николић, *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ.

Силић, Прањковић 2007: Ј. Silić, I. Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka sveučilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

Стевановић 1969: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*, II, *Синтакса*, Београд: Научна књига.

Jelena Pavlović Jovanović

THE CLAUSES WITH SPATIAL MEANING IN THE 19TH CENTURY
SERBIAN LEGAL TEXTS

Summary

In our research, we focused on the status of local clauses in the administrative-legal style of the Serbian language in the 19th century. We used constitutional texts from the 19th century and materials from the Collection of Laws, Regulations, and Regulatory Decrees as sources. Due to the often non-specific nature of the legal style, we observed a limited number of local sentences. The introduction to local sentences is often done with monolexic pronominal adverbs such as “where,” “whither,” and “whence.” “Where” is the most commonly used pronominal adverb, but its semantic meaning is often unspecified. Additionally, significant interference with conditional meanings was noted. Conditional interpretation often depends on the use of prepositions, potentials, or the present tense, as well as the interchangeability of conditional conjunctions “if” and “in case.” In some cases, the subordinator “where” is used instead of the conjunction “if,” assuming a specific place and implying that the encoded situation will occur. Sentences with purely local meanings are less frequent, which may be explained by the non-specific nature of the administrative-legal style. Furthermore, the use of complex concessive conjunctions like “wherever” with habitual meanings was observed. The adverb “whither” is most commonly used in phraseologized and lexically limited expressions. Constructions with the meaning of adlativity introduced by conjunctions “whence” and “whereto” are least represented. Although these examples have a purely local meaning, they also participate in interference with locative-causal and locative-goal meanings.

Keywords: Serbian language, 19th century, legal language, subordinate clauses, special clauses.